

درآمدی بر تشکلهای کارفرمایی فراگیر در ایران

مرکز توانمندسازی حاکمیت و جامعه جهاد دانشگاهی
آذر ۱۴۰۰

۱۸۰

بنام خداوند جان و دین

درآمدی بر تشکلهای کارفرمایی فراگیر در ایران

پژوهشگر: سعید هراسانی
همکار: فرشته الهی

بنیانهای نظری - تاریخی توانمندسازی حاکمیت و جامعه - ۱۵

مرکز توانمندسازی حاکمیت و جامعه جهاد دانشگاهی

آذر ۱۴۰۰

فهرست مطالب

۳	مقدمه
۴	نظام تحلیلی بررسی تشکل‌های کارفرمایی
۴	عضویت فراگیر یا تخصصی
۴	نوع نمایندگی
۵	وظایف تشکل‌ها
۵	نحوه عضویت
۵	حاکمیت قانون
۷	تشکل‌های کارفرمایی در ایران
۷	تشکل‌های فراگیر
۷	تشکل‌های تخصصی
۸	تشکل‌های داوطلبانه
۱۰	تشکل‌های کارفرمایی فراگیر در ایران
۱۰	تاریخچه شکل‌گیری اتاق‌های فراگیر در ایران
۱۲	تقسیم نمایندگی فعالان اقتصادی
۱۳	نحوه نمایندگی
۱۹	تعامل با دولت
۱۹	عضویت در شوراهای عالی و سایر نهادها
۲۱	شورای گفتگو دولت و بخش خصوصی
۲۱	برگزاری نشست‌های مشترک
۲۲	عقد تفاهم‌نامه
۲۳	نتیجه
۲۴	منابع

توانمندسازی
حاکمیت و جامعه

مرکز توانمندسازی حاکمیت و جامعه جهاد دانشگاهی

درآمدی بر تشکل‌های کارفرمایی فراگیر در ایران

پژوهشگر: سعید هراسانی

همکار: فرشته الهی

تاریخ تألیف: مرداد، شهریور ۱۴۰۰ - تاریخ انتشار: آذر ۱۴۰۰

رده موضوعی: بنیان‌های نظری - تاریخی توانمندسازی حاکمیت و جامعه - ۱۵

مقدمه

تشکل‌های اقتصادی نقشی اساسی در اقتصادهای کشورهای مختلف بازی می‌کند. نقش‌های متنوعی می‌توان برای این تشکل‌ها در نظر گرفت، در برخی کشورها این تشکل‌ها بخشی از اقدامات حاکمیتی و تصدی‌گری را بر عهده می‌گیرند و در برخی دیگر صرفاً از منافع کارفرمایان دفاع می‌کنند. برخی از کشورها تشکل‌های اقتصادی ریشه دولتی دارند و در برخی دیگر از دل بخش خصوصی زاییده شده‌اند.

تشکل‌های اقتصادی فراگیر از جمله اتاق‌ها از هر نوعی که باشند یکی از نهادهای مدنی پر قدرت در کشورها محسوب می‌شوند که دولت‌ها نمی‌توانند نسبت به آن‌ها بی‌تفاوت باشند. چنین نهادهای اصیلی به طرق مختلفی در نظام سیاست‌گذاری کشورها نقش‌آفرینی می‌کنند. از طرف دیگر تشکل‌های کارفرمایی در کشورهایی که سایر نهادهای مدنی از قدرت چندانی برخوردار نیستند، برای کنترل سیاست‌های دولت و حفاظت از منافع شهروندان اهمیت اساسی می‌یابند.

بر این اساس در گزارش پیش رو درآمدی اجمالی بر تشکل‌های کارفرمایی در ایران داشته و سه تشکل فراگیر و اصلی کشور شامل اتاق بازرگانی، صنایع، معادن و کشاورزی، اتاق اصناف و اتاق تعاون به تفصیل مورد مقایسه قرار می‌گیرد.

نظام تحلیلی بررسی تشکل‌های کارفرمایی

قبل از ایجاد یک نظام تحلیلی برای بررسی تشکل‌های کارفرمایی ابتدا باید به این سؤال پاسخ داد که چه تشکل‌هایی را می‌توان تشکل کارفرمایی^۱ نامید. واردن (۱۹۹۲: ۵۲۱) می‌گوید «این تشکل‌ها به‌عنوان سازمان‌های رسمی گروه‌های تجاری تعریف می‌شوند که هدف آن‌ها تجمیع، تعریف، نمایندگی و دفاع از منافع تجاری گروه است.» بنابراین طیف گسترده‌ای از تشکل‌های اقتصادی همچون اصناف، اتاق‌ها، کنفدراسیون‌ها، اتحادیه‌ها و مشابه آن را می‌توان به‌عنوان تشکل‌های کارفرمایی معرفی کرد.

تراکسلر و هومر (۱۳۹۷)، برای تحلیل تشکل‌های اقتصادی مؤلفه‌های متعددی را مطرح می‌کنند که طرح آن‌ها در تحلیل تشکل‌های اقتصادی ایران می‌تواند مفید باشد.

عضویت فراگیر یا تخصصی

به‌عنوان اولین مؤلفه تشکل‌های اقتصادی می‌توانند عضویت فراگیر یا تخصصی داشته باشند. تشکل‌های فراگیر در محدوده قانون تأسیس خود تمام بخش‌های اقتصادی شامل صنعت، تجارت، معدن و غیره را در بر گرفته و اعضای آن از تمامی بخش‌های اقتصاد هستند. اما از طرف دیگر تشکل‌های تخصصی منافع بخش خاصی از اقتصاد همچون صنایع معدنی، صنعت فولاد، بخش کشاورزی یا هر مورد دیگر را تحت پوشش خود قرار می‌دهند.

نوع نمایندگی

انجمن‌های کارفرمایی اساساً دو نوع منفعت را برای اعضای خود نمایندگی می‌کنند که شامل منافع بازار کار و منافع بازار کالا می‌شود. منافع بازار کار مربوط به تعاملات کارفرمایان با کارگران و تشکل‌های کارگری می‌شود. اما منافع بازار کالا به ارتباط صنایع مختلف در یک زنجیره ارزش می‌پردازد. تشکل‌های کارفرمایی اگر هردوی این منافع را نمایندگی کنند «انجمن‌های مختلط» نامیده می‌شوند و در صورتی که یکی از این منافع را نمایندگی کنند تحت همان عنوان قرار می‌گیرند.

معمولاً تشکل‌های فراگیر همواره از نوع انجمن‌های مختلط هستند و تشکل‌های تخصصی پیگیری منافع بازار کالا را بر عهده می‌گیرند. انجمن‌های محدودی هستند که صرفاً منافع بازار کار را بر عهده بگیرند. حتی تشکل‌های مختلط نیز برای نمایندگی منافع بازار کالا همکاری گسترده‌ای با تشکل‌های تخصصی دارند. دلایل این موضوع نیز تا حدی روشن است، منافع تمام کارفرمایان در بازار کار معمولاً هم‌راستا و در یک جهت است و تشکل‌های فراگیر توان نمایندگی بالایی در آن‌ها دارند؛ آن‌چنانکه در تمام کشورها به‌طور معمول چانه‌زنی دسته‌جمعی با تشکل‌های کارگری بر عهده تشکل‌های فراگیر است. اما در مورد بازار کالا اختلافات گسترده‌ای در میان بخش‌های مختلف اقتصاد وجود دارد، بخصوص آن دسته از بخش‌ها که در یک زنجیره ارزش قرار می‌گیرند.

وظایف تشکل‌ها

تراکسلر و هومر (۱۳۹۷) دو وظیفه نمایندگی و خدمات را بر عهده تشکل‌های کارفرمایی قرار می‌دهند، اما بررسی تشکل‌ها در ایران نشان می‌دهد که بسیاری از وظایف تصدی‌گری دولت‌ها به اتاق‌ها و تشکل‌های کارفرمایی سپرده شده است که مشخصاً متمایز از ارائه خدمات است. به‌عنوان مثال نظارت بر عملکرد اصناف را به‌هیچ‌وجه نمی‌توان در دایره خدمات ارائه‌شده توسط تشکل‌ها طبقه‌بندی کرد. یا در اتریش برخی تشکل‌های کارفرمایی وظیفه حسابرسی تعاونی‌ها را بر عهده دارند.

بنابراین تشکل‌های کارفرمایی می‌توانند هر سه وظیفه بالا یا بخشی از آن‌ها را بر عهده داشته باشند. با توجه به سطح منابع در اختیار تشکل‌های فراگیر معمولاً ارائه خدمات آن‌ها به کارفرمایان بسیار بیشتر از تشکل‌های تخصصی است. البته در مورد خاص ایران همان‌طور که بعدتر توضیح داده خواهد شد، تشکل‌های تخصصی غیر داوطلبانه همچون سازمان نظام‌مهندسی و یا سازمان نظام پزشکی دارای منافع قابل‌توجهی هستند که باعث می‌شود سطح خدمات ارائه‌شده توسط آن‌ها با تشکل‌های فراگیر قابل‌مقایسه نباشد.

نحوه عضویت

عضویت در تشکل‌ها بسته به قانون می‌تواند اجباری یا اختیاری باشد. به‌عبارت‌دیگر، برخی کشورها عضویت کارفرمایان و خویش‌فرمایان در تشکل‌های کارفرمایی مربوط به آن‌ها را اجباری کرده‌اند، اما در برخی دیگر از کشورها عضویت در تشکل‌ها اختیاری است. البته به‌غیر از برخی کشورهای خاص (همچون آمریکا)، معمولاً برخی از تشکل‌های اصلی دارای عضویت اجباری هستند و عضویت در سایر تشکل‌ها از جمله تشکل‌های تخصصی اختیاری است.

حاکمیت قانون

بسته به قانون تأسیس تشکل‌های کارفرمایی آن‌ها می‌توانند تحت حاکمیت قوانین عمومی کشور قرار گیرند و یا اینکه بر مبنای اساس‌نامه خاص خود مدیریت شوند. به‌طورمعمول تشکل‌های با عضویت اجباری که وظایف تصدی‌گری بر عهده دارند تحت قانون عمومی کشور قرار دارند و دولت نظارت عالی بر آن دارد.

با این حال با توجه به اینکه تمرکز این گزارش بر اتاق‌ها است، مناسب است ویژگی‌های عمده اتاق‌ها به‌عنوان نوع خاصی از تشکل‌های کارفرمایی برشمرده شود. بر اساس گزارش مرکز پژوهش‌های مجلس (۱۳۹۲) اتاق‌ها دارای ویژگی‌های مشترک زیر هستند:

- سازمان‌های چندبخشی هستند که اعضا را بدون محدودیت‌های بخشی می‌پذیرند.
- در یک محدوده جغرافیایی خاص شکل می‌گیرند.
- دنبال اهداف سیاسی نیستند.
- در بسیاری از کشورها به‌عنوان قسمتی از بخش عمومی عمل می‌کنند.
- نظام اتاق به‌صورت سلسله‌مراتبی عمل می‌کند (از سطوح محلی به سطوح ملی).
- با توجه به محیط بیرونی و سیطره قانون بر آن‌ها می‌تواند شامل عضویت اجباری یا اختیاری باشد.

به طور کلی پنج مدل از اتاقهای بازرگانی را می توان از یکدیگر تمیز دارد (مرکز پژوهش های مجلس، ۱۳۹۲). این پنج نوع شامل مدل عمومی، مدل آنگلو ساکسون، مدل کانتیننتال، مدل آسیایی و مدل اوراسیایی می شود. جدول زیر ویژگی های انواع مدل های اتاق ها را مورد بررسی قرار می دهد.

جدول ۱- ویژگی انواع مختلف اتاق ها

عنوان	عمومی	آنگلو ساکسون	کانتیننتال	آسیایی	اوراسیایی
تحت لوای قانون ملی	✓	×	✓	✓	✓
نوع عضویت	تصمیم مقامات	اختیاری	اختیاری	اختیاری- اجباری	اختیاری
حفاظت از نام اتاق	✓	×	✓	✓	✓
استقلال از دولت در مدیریت اتاق	×	✓	✓	✓	✓
تعیین محدوده سرزمینی مشخص	✓	×	✓	✓	✓
مقام مشاوره برای دولت	✓	×	✓	✓	×
تأمین مالی تضمین شده	✓	×	✓	✓	×
نظارت عالی دولت	✓	×	✓	✓	×
ساختار سلسله مراتبی	✓	×	✓	✓	✓
انجام برخی وظایف و دریافت کارمزد	✓	×	✓	✓	✓

تشکل‌های کارفرمایی در ایران

تشکل‌های کارفرمایی ایران در سه دسته قابل تمیز دادن از یکدیگر هستند. ابتدا تشکل‌های کارفرمایی فراگیر که شامل اتاق بازرگانی، صنعت، معدن و کشاورزی، اتاق اصناف ایران و اتاق تعاون ایران می‌شود. سپس تشکل‌های تخصصی با وظایف حاکمیتی همانند سازمان نظام مهندسی، کانون وکلا، سازمان نظام پزشکی و مشابه آن است که دسته دیگری از تشکل‌های کارفرمایی-صنفي را تشکیل می‌دهند و در نهایت تشکل‌های اختیاری تخصصی قرار می‌گیرند که عموماً در حیطه‌ای خاص فعالیت می‌کنند و فعالیت حاکمیتی نیز ندارند. این گروه شامل تشکل‌هایی همچون اتحادیه صادرکنندگان نفت، گاز و پتروشیمی، خانه معدن ایران و غیره می‌شود.

تشکل‌های فراگیر

دسته اول تشکل‌ها شامل تشکل‌های مختلط با دامنه فراگیر و عضویت اجباری را شامل می‌شود. این تشکل‌ها منافع بازار کار و بازار کالا کارفرمایان را نمایندگی می‌کنند و در عرصه‌های مختلفی نقش مشورتی و گاهی تصمیم‌گیری در سیاست‌گذاری عمومی را بر عهده دارند. تفاوت قالب این تشکل‌ها نسبت به گروه دوم آن است که برخلاف آن‌ها این تشکل‌ها فراگیر بوده و دامنه گسترده‌ای از حرف و مشاغل و کسب‌وکارها را شامل می‌شوند.

تشکل‌های کارفرمایی فراگیر در ایران مبتنی بر قانون عمومی کشور بوده و تمام آن‌ها در سطح عالی تحت نظارت دولت قرار دارند. قانون تأسیس این نهادها (به جز اتاق تعاون که مبتنی بر اساس نامه است) مصوب مجلس شورای اسلامی است. اگرچه برخلاف کشورهای توسعه‌یافته این تشکل‌ها در عرصه چانه‌زنی دسته‌جمعی نقشی ندارند، که این موضوع ناشی از نبود تشکل‌های کارگری نمایندگی‌کننده و نهادهای قانونی آن است، در عوض در بسیاری از شوراهای عالی با حق رأی حضور دارند. البته این حضور با یک رأی (و نهایتاً سه رأی جبهه تشکل‌های کارفرمایی در برخی شوراهای خاص) تأثیر معناداری در تغییر تصمیمات دولتی ندارد، اما به هر طریق امکان انتقال پیام کارفرمایان به دستگاه‌های دولتی و سیاست‌گذاران را فراهم می‌کند.

از طرف دیگر برخی از وظایف حاکمیتی شامل نظارت بر عملکرد کارگاه‌ها، مالیات ستانی، صدور مجوز فعالیت و حتی مجوز تجارت خارجی (کارت بازرگانی) به این تشکل‌ها واسپاری شده است. بر همین مبنا عضویت در تشکل‌های کارفرمایی فراگیر اجباری (و اختیاری) است. تمام بازرگانانی که به دنبال دریافت کارت بازرگانی هستند به صورت خودکار به عضویت اتاق بازرگانی درمی‌آیند؛ تعاونی‌ها نیز برای دریافت مجوز فعالیت نیازمند عضویت در اتاق تعاون شهرستان خود هستند. از طرف دیگر بسیاری از خدمات و تکالیف مربوط به حرفه‌های پیشه‌وری از طریق اتاق اصناف و اتحادیه‌های آنان اعمال می‌شود و هر پیشه‌وری برای به رسمیت شناخته شدن نیازمند عضویت در اتحادیه‌های صنفي است.

تشکل‌های تخصصی

گروه دوم تشکل‌های کارفرمایی در ایران مربوط به تشکل‌های تخصصی با وظایف حاکمیتی هستند. این تشکل‌های تخصصی همانند تشکل‌های فراگیر دارای وظایف حاکمیتی (در بسیاری موارد تأثیرگذارتر) هستند، اما نخست آنکه

تنها در یک حوزه تخصصی مشغول هستند، و همین موضوع امکان می‌دهد فعالیت‌های حاکمیتی مهم‌تری را انجام دهند، و دوم آنکه بیشتر به نمایندگی اعضای خود در بازار کالا و سیاست‌های دولتی می‌پردازد و در حوزه منافع اعضا در بازار کار آن چنان نقشی ایفا نمی‌کند^۱.

وظیفه عمده این تشکل‌های تخصصی همانند تشکل‌های فراگیر صدور مجوز فعالیت است، اما تفاوت عمده در آن است که برخلاف اعضای تشکل‌های فراگیر، داوطلبان فعالیت در این رشته‌های تخصصی نیازمند تأیید اعتبار و کسب صلاحیت حرفه‌ای هستند. تمام تشکل‌های تخصصی برای صدور مجوز آزمون‌های علمی خاص خود را اجرا می‌کنند. این تشکل‌ها علاوه بر این وظایفی همچون تعیین نرخ دستمزد و استانداردهای حرفه‌ای کار و موارد مشابه آن را بر عهده دارند. برخی تشکل‌ها همچون سازمان نظام مهندسی پا را فراتر گذاشته و وظایف حاکمیتی همچون نظارت بر نحوه ساخت بناها را بر عهده دارند و تضمین رعایت استانداردهای ساخت‌وساز در ساختمان‌ها بر عهده آن‌ها است.

بنابراین گفته شد، مشخص است که عضویت در این تشکل‌ها نه تنها اجباری، بلکه نیازمند تأیید صلاحیت با آزمون‌های اختصاصی است. هر نوع فعالیت در زمینه تخصصی نیز در هماهنگی با این تشکل‌ها انجام می‌شود، برای مثال در مورد خاص سازمان نظام مهندسی، طرف حساب مالکان و فعالان حوزه املاک خود سازمان نظام مهندسی است و این سازمان رأساً بر اساس شیوه‌نامه خود مهندسان ناظر را برای نظارت بر ساختمان انتخاب می‌کند.

حوزه تخصصی این تشکل‌ها موجب ایجاد انحصار برای آن‌ها شده است و همانند تشکل‌های فراگیر در رقابت با تشکل‌های مشابه نیستند. این تشکل‌ها اگرچه حوزه عمل محدودی دارند، اما با ظرفیت زیادی می‌توانند منافع اعضای خود را نمایندگی کرده و به چانه‌زنی با دولت و سایر ذی‌نفعان بپردازند. این تشکل‌ها به‌طور معمول دارای نمایندگان پر قدرتی در سطح مجلس شورای اسلامی و دستگاه‌های اجرایی هستند و بنابراین ظرفیت لابی‌گسترده‌ای برای تأثیرگذاری در فرایند سیاست‌گذاری دارند.

تشکل‌های داوطلبانه

تشکل‌های کارفرمایی داوطلبانه مستقر در ایران عموماً تشکل‌های تخصصی با تمرکز بر بازار کالا هستند. این تشکل‌ها در حوزه موضوعی خاص خود فعالیت دارند و بنا بر ظرفیت‌های موجود برای این تشکل‌ها امکان چندانی برای نمایندگی اعضای خود در بازار کار وجود ندارد. دلیل اصلی این موضوع ظرفیت‌های قانونی حاکم بر روابط کار در ایران است که تنها به تشکل‌های فراگیر که تحت نظارت عالی دولت قرار دارند اجازه مذاکره در حوزه روابط کار را می‌دهد.

۱. البته لازم به ذکر است که اشاره شود منظور از نمایندگی بازار کار مربوط به مواردی همچون حداقل حقوق و مزایای مربوط به کارگران است و این مورد بیشتر برای بنگاه‌های تولیدی و یا خدماتی بزرگ محل بحث است. بنابراین طبیعی است که بزرگترین پیگیری‌کننده منافع کارفرمایان در بازار کار مربوط به اتاق بازرگانی، صنعت، معدن و کشاورزی است. با این حال، اعضای تشکل‌های تخصصی معمولاً خویش‌فرما بوده و کمتر در نقش کارفرمایی حاضر می‌شوند. از این منظر این تشکل‌ها نقشی جدی در عرضه و تقاضای نیروی ماهر در حوزه‌های خود همچون پزشکی، مهندسی و وکالت دارند. اما این نمایندگی نه در تعامل با تشکل‌های کارگری بلکه از طریق کنترل مجوزهای فعالیت و آزمون‌های حرفه‌ای برای دریافت مجوزها انجام می‌شود.

بر همین اساس تشکل‌های داوطلبانه متمرکز بر بازار کالا بوده و روابط خود با سایر کارفرمایان در زنجیره ارزش را سامان داده و تلاش می‌کنند منافع اعضای خود را در برابر سیاست‌های دولتی تأمین کنند. این تشکل‌ها ارتباطات گسترده‌ای با اتاق بازرگانی، صنعت، معدن و کشاورزی ایران دارند و بخش عمده‌ای از فعالیت‌های آن‌ها را ارائه بسته‌های پیشنهادی به اتاق بازرگانی تشکیل می‌دهد. البته این به معنای عدم فعالیت‌های مجزای آن‌ها در تعامل با دولت و سایر بخش‌های صنعت نیست.

ویژگی‌های عمده این تشکل‌ها در ایران داوطلبانه بودن عضویت، تخصصی بودن دامنه فعالیت و اعضا، عدم تفویض فعالیت‌های حاکمیتی، منابع محدودتر نسبت به سایر انواع تشکل‌های کارفرمایی و نداشتن شعب منطقه‌ای است. اعضای این تشکل‌ها تنها بر وفق علاقه و مزایای ناشی از همکاری متقابل عضویت در تشکل‌های داوطلبانه را می‌پذیرند و اجباری برای عضویت وجود ندارد. علاوه بر این تشکل‌های داوطلبانه در ایران عموماً تخصصی بوده و اعضای آن در حوزه مشخصی فعالیت می‌کنند و عضویت فراگیر ندارد. مثلاً اتحادیه صادرکنندگان نفت، گاز و پتروشیمی شامل ۳۰۰ عضو در همان حوزه فعالیت است. همچنین خانه معدن ایران نیز تنها عضویت شرکت‌های معدنی را می‌پذیرد.

این شرکت‌ها با توجه به اینکه تحت قانون عمومی کشور قرار ندارند به‌طور کلی امکان کمتری برای تفویض وظایف حاکمیتی از طرف دولت دارند و در صورت اجرای تفاهم‌نامه‌های مشترک، موارد واگذار شده قابل مقایسه با تشکل‌های فراگیر و تخصصی پیش‌تر گفته شده نیست. با توجه به تعداد اعضای محدودتر و همچنین محرومیت از ارائه خدمات حاکمیتی منابع مالی این تشکل‌ها نیز محدودتر است (برای مثال اتاق بازرگانی و اتاق تعاون علاوه بر درآمد ناشی از صدور و تمدید کارت بازرگانی، سه در هزار سود ناشی از کارت بازرگانی را نیز پس از دریافت مالیات دریافت می‌کنند). علاوه بر این، تشکل‌های داوطلبانه به دلیل محدودیت منابع و همچنین تعداد کم اعضا فاقد شعب منطقه‌ای هستند و یا در نهایت چند شعبه محدود ایجاد می‌کنند.

تشکل‌های کارفرمایی فراگیر در ایران

آن چنانکه در بخش پیشین نیز توضیح داده شد، در حال حاضر سه تشکل کارفرمایی فراگیر در کشور فعالیت دارند. اتاق بازرگانی، صنعت، معدن و کشاورزی، اتاق تعاون و اتاق اصناف سه اتاقی هستند که بنا به ماهیت به صورت فراگیر بنگاه‌ها و کسب‌وکارهای فعال در ایران را نمایندگی می‌کنند. هرکدام از این اتاق‌ها گروه خاصی از فعالان اقتصادی را نمایندگی می‌کنند، اما این به معنای عدم امکان همپوشانی اعضای این اتاق‌ها با یکدیگر نیست.

تاریخچه شکل‌گیری اتاق‌های فراگیر در ایران

اگرچه به لحاظ تاریخی اصناف و تشکل‌های صنفی در ایران (و همچنین جهان) دارای سابقه‌ای بسیار طولانی‌تر هستند^۱، اما پیش‌تاز تشکل‌یابی به معنای امروزی و ایجاد اتاق‌های فراگیر کنونی، اتاق بازرگانی است. برای اولین بار در دوران پادشاهی ناصرالدین‌شاه، محمدحسین امین‌الضرب نماینده هیئت تجار تهران با همکاری برخی بازرگانان دیگر ناصرالدین‌شاه را راضی به تشکیل «مجلس وکلای تجار ایران» کرد. در سال ۱۲۶۳ اساننامه این مجلس در مجلس شورای ملی تصویب و به تأیید ناصرالدین‌شاه رسید.

چهل سال بعد در دوره پهلوی اول وزارت اقتصاد لایحه‌ای را به مجلس ارائه کرد که بر اساس آن اتاق تجارت زیر پوشش دولت قرار گرفت و به بازرگانان اجازه داد در شهرهای دیگر کشور اتاق تجارت تأسیس کنند. تجار سه برابر ظرفیت هر اتاق نمایندگانی به دولت معرفی می‌کردند و دولت از میان آن‌ها اعضای اتاق را نصب می‌کرد.

از سال ۱۳۳۶ زمزمه تشکیل اتاق صنعت و معدن در فضای سیاست‌گذاری ایران پیچید اما تا سال ۱۳۴۱ امکان طرح رسمی آن وجود نداشت. ابتدا در سال ۱۳۴۰ اتحادیه صاحبان صنایع ایجاد شد و سپس در سال ۱۳۴۱ اتاق صنایع و معادن تشکیل شد. در سال ۱۳۴۳ نیز قانون تشکیل اتاق صنایع و معادن به تصویب مجلس رسید. در نهایت در سال ۱۳۴۸ هر دو اتاق در یکدیگر ادغام و اتاق بازرگانی و صنایع و معادن ایران تشکیل شد. در آن زمان این اتاق دارای ۲۱ شعبه استانی بود^۲.

۱. بر اساس منابع اتحادیه‌های صنفی در اروپا به قرون وسطی نسبت داده می‌شود و در ایران نیز اصناف تا پیش از دوره اسلام ردگیری شده‌اند. با این حال بیشترین منابع و اطلاعات دقیق‌تر درباره اصناف (به معنای شهروندان دارای یک پیشه مشخص که رئیس خود را مشخص کرده و کارهای مرتبط با دولت از جمله مالیات و قانون‌گذاری و غیره را به آن می‌سپارند) به دوره صفوی باز می‌گردد. در این دوره اصناف کارکرد اداری پیدا کرده و تحت نظارت کلانتر و داروغه به عنوان بخشی از مدیریت شهر فعالیت می‌کردند. با این حال این نحوه مدیریت اصناف به صورت منفرد بوده در قالب تشکل‌های فراگیر ملی فعالیت نمی‌کردند، بنابراین، پیش‌تازان تشکل‌یابی مدرن در ایران بازرگانان بودند که برای اولین بار تشکلی رسمی را ایجاد کرده و به سرعت تبدیل به تشکلی ملی شد.

۲. برای مطالعه بیشتر تاریخچه شکل‌گیری اتاق بازرگانی رک مرکز پژوهش‌های مجلس (۱۳۸۲)، شکل‌گیری و تحول اتاق‌های بازرگانی و صنایع و معادن در جهان و ایران. تهران: دفتر بررسی‌های اقتصادی.

پس از وقوع انقلاب اسلامی با توجه به تحولات شکل گرفته وضعیت اتاق در حالتی از تعلیق قرار گرفت. شورای انقلاب در سال ۱۳۵۹ مصوب کرد که نصف منهای یک نفر از هیئت نمایندگان اتاق توسط دولت انتخاب شود و بقیه منتخب بخش خصوصی باشند. در نهایت در سال ۱۳۶۹ قانون فعلی اتاق بازرگانی، صنایع، معادن و کشاورزی تصویب شد.

در رابطه با اتاق اصناف، باید اشاره کرد که سابقه ایجاد تشکل یابی ملی اصناف به دوره پهلوی دوم بازمی‌گردد. پیش از آن اگرچه اصناف در شهرها نقشی حیاتی داشتند و در ارتباط با مدیریت شهری بودند، اما امکان ایجاد تشکل‌های فراگیر را نداشته و بیشتر در قالب همان صنف و در ارتباط با سازمان شهرداری فعالیت می‌کردند.

برای اولین بار در سال ۱۳۳۳ هیئت‌وزیران آیین‌نامه مجمع عمومی اتحادیه‌های صنفی و بازرگانی را تصویب کرد. بر اساس این قانون در تهران و برخی شهرهای مهم که اهمیت بازرگانی داشتند «مجمع عمومی اتحادیه‌های صنفی و بازرگانی» تشکیل شد. در قانون اتاق‌های بازرگانی در همان سال مصوب شد که انتخابات اتحادیه‌های صنفی زیر نظر فرماندار تهران انجام شود.

در سال ۱۳۵۰ بر اساس قانون نظام صنفی امکان تشکیل اتاق اصناف در تمام شهرستان‌ها با حدنصاب اعضا ایجاد شد، اما همچنان در قانون خبری از اتاق ملی نبود. بر اساس این قانون اتاق اصناف جای شورای عالی اصناف در تهران را گرفت. پس از پیروی انقلاب اتاق اصناف منحل و کمیته‌های امور صنفی جای آن را گرفتند، اما در سال ۱۳۵۹ قانون اصلاح قانون نظام صنفی به تصویب مجلس شورای اسلامی رسید.

بر اساس اصلاحیه این قانون «مجمع امور صنفی»^۱ در اولین جلسه خود پس از انتخاب هیئت‌رئیس از بین خود افرادی را به‌عنوان اعضای شورای مرکزی اصناف برای مدت ۴ سال انتخاب می‌کنند» این قانون تا سال ۱۳۸۲ معتبر بود تا آنکه در آن سال قانون جدید تصویب شد. بر اساس قانون جدید اتحادیه، مجامع صنفی (در سطح شهرستان) و شورای اصناف کشور (در سطح ملی) مستقر شدند. بر اساس اصلاح سال ۹۲ نام مجمع صنفی به اتاق اصناف شهرستان و شورای اصناف کشور به اتاق اصناف ایران تغییر یافت.

تعاونی‌ها در ایران بخصوص پس از اصلاحات عرضی در سال ۱۳۴۲ مطرح شدند. اگرچه موضوع تعاون در تاریخ ایران ریشه طولانی دارد^۲، اما رشد یک‌باره تعاونی‌ها پس از اصلاحات عرضی آن را تبدیل به یک بخش عمده اقتصادی در ایران کرد. پس از انقلاب اسلامی نیز توجه حکومت جدید به تعاونی‌ها تأثیر زیادی بر رشد نقش آن‌ها در اقتصاد ایران داشت. بنابراین تا قبل از این تاریخ نمی‌توان ریشه‌ای از اتحادیه‌های تعاونی در ایران پیدا کرد.

با توجه به همین موضوع در سال ۱۳۷۰ قانون بخش تعاونی به تصویب مجلس شورای اسلامی رسید و بر اساس آن وزارت تعاون و اتاق تعاون تشکیل شدند. بر اساس ماده (۵۷) قانون بخش تعاونی کشور «اتحادیه‌ها و شرکت‌های تعاونی

۱. اتاق اصناف کنونی

۲. برای مطالعه بیشتر رک، فرهادی، مرتضی (۱۳۷۳)، فرهنگ یاریگری در ایران: درآمدی بر مردم‌شناسی و جامعه‌شناسی تعاون. تهران: مرکز نشر دانشگاهی.

می‌توانند در صورت ضرورت با نظارت وزارت تعاون، اتاق تعاون مرکزی را در تهران و شعب آن را در استان‌ها و شهرستان‌ها» تشکیل دهند.

با اتکا به همین قانون در سال ۱۳۷۳ اتاق تعاون ایران تشکیل شد. تعیین اختیار «انجام وظایف و اختیارات اتاق بازرگانی و صنایع و معادن در ارتباط با بخش تعاون» برای این اتاق یک گام اساسی در جهت جدی شدن نقش اتاق تعاون در نمایندگی اعضایش در داخل نظام حکمرانی بود. بر اساس همین اصل می‌توان دید که پس از اتاق بازرگانی، صنایع، معادن و کشاورزی ایران، اتاق تعاون ایران بیشترین عضویت در شوراهای عالی و نهادهای حاکمیتی را دارد. علاوه بر این در قانون اصلاح موادی از قانون بخش تعاونی، اتاق تعاون مسئول بخش تصدی‌گری ساختار تعاونی کشور را در کنار وظایف حاکمیتی وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی برعهده گرفته است.

تقسیم نمایندگی فعالان اقتصادی

با توجه به اهداف، وظایف، اعضا و عملکرد تشکل‌های کارفرمایی فراگیر در ایران به‌راحتی می‌توان مشخص کرد که هرکدام از تشکل‌های فراگیر نام‌برده شده، کدام بخش از فعالان اقتصادی را نمایندگی می‌کنند. البته بدیهی است که اعضای این تشکل‌ها محدود در همان تشکل نبوده و بسیاری از آن‌ها عضویت مشترک در این تشکل‌ها می‌توانند داشته باشند که در بیشتر موارد ناشی از عضویت اجباری است.

با توجه به اجباری بودن عضویت اشخاص حقیقی و حقوقی دارای کارت بازرگانی در اتاق بازرگانی از یک طرف (البته افراد فاقد کارت بازرگانی نیز در صورت تمایل می‌توانند به عضویت اتاق در بیایند) و تنها امکان کاندید شدن افراد دارای کارت بازرگانی برای هیئت‌نمایندگان، این اتاق نماینده کارفرمایانی است که مبادلات بازرگانی با خارج از کشور داشته و شامل صنایع و شرکت‌های بزرگ می‌شود. این موضوع آن‌چنان بارز است که اسدالله عسگراولادی در این باره گفته بود: «باید این نکته را نیز همواره مدنظر داشت که داشتن کارت بازرگانی، به‌منزله انجام دادن تجارت بین‌المللی نیست؛ بنابراین حضور افرادی که تنها به‌واسطه صدور کارت بازرگانی، به‌عنوان تاجر وارد اتاق می‌شوند و هیچ‌گونه تجربه تجارت بین‌المللی ندارند، عملاً بی‌فایده است.^۱» بنابراین اتاق بازرگانی عملاً نمایندگی تاجران و صنایع بزرگ را بر عهده دارد. این نمایندگی تنها در نظر خود را نشان نمی‌دهد بلکه در مواردی تجربه نیز نشان داده است که اتاق بازرگانی، صنایع، معادن و کشاورزی منافع شرکت‌های بزرگ را در ساختار سیاسی نمایندگی می‌کند. برای مثال احصا مسائل صاحبان کسب‌وکار با سازمان تأمین اجتماعی در مرکز توانمندسازی حاکمیت و جامعه نشان داده است مسائل اظهارشده توسط نمایندگان اتاق ایران و تهران به‌صورت قابل‌توجهی با مسائل ارائه‌شده توسط کسب‌وکارهای خرد با بازارهای محلی و نیروی کار محدود متفاوت است.

اتاق تعاون نیز به‌صورت مشخص نمایندگی‌کننده تعاونی‌های کشور است. در مورد خاص تعاونی‌ها با توجه به تفویض اختیارات مربوط به تعاونی‌ها به اتاق تعاون ایران، حتی کارت بازرگانی تعاونی‌ها نیز از طرف اتاق تعاون صادر می‌شود و

۱. عسگراولادی، اسدالله (۱۳۹۳)، اتاق بازرگانی نقش آفرین چگونه است؟. تهران: دنیای اقتصاد. مشاهده شده در تاریخ

بنابراین اتاق‌های تعاون نمایندگی کننده خاص بخش تعاونی کشور است. تفویض نمایندگی بخش تعاونی به یک تشکل اقتصادی خاص منحصر در ایران نیست و در کشورهای دیگر از جمله اتریش نیز به همین نحو است. با توجه به اینکه در اتریش حسابرسی تعاونی‌ها حتماً باید توسط یکی از دو تشکل فراگیر آن‌ها انجام شود، عضویت در یکی از آن تشکل‌ها نیز اجباری است^۱.

اتاق اصناف ایران نیز به‌طور متمرکز بر روی حرفه‌های پیشه‌وری و کسب‌وکارهای محلی منفرد تأکید دارد و نمایندگی آن‌ها را در ساختار حکمرانی برعهده گرفته است. اتاق اصناف به لحاظ حجم خدمات تصدی‌گری دولتی از هر دو اتاق دیگر نفوذ بیشتری در حکمرانی محلی دارد، اما میزان نفوذ آن در سیاست‌گذاری عمومی در جهت تأمین منافع اعضای خود کمتر از دو انجمن دیگر است.

علاوه بر این، می‌توان ادعا کرد که پیچیدگی تأمین منافع اصناف نسبت به دو گروه دیگر بسیار بیشتر و دشوارتر است. اعضای اتاق بازرگانی عموماً کسب‌وکارهای متوسط و بزرگ که اکثر آن‌ها چشم به بازارهای خارجی دارند گره خورده است و منافع خاصی از اعضا را در دولت پیگیری می‌کند که شامل بازار کار، سیاست‌های تجارت خارجی، مالیات و مشابه آن می‌شود. اتاق تعاون نیز با توجه به ویژگی مشترک تعاونی بودن اعضایش به منافع خاص تعاونی‌ها توجه ویژه دارد که مانند ارائه معافیت‌های خاص، تأمین مالی و مشابه آن می‌شود. اما اتاق اصناف با گروه متکثر و بزرگی از اعضا مواجه است که حتی بسیاری از آن‌ها خویش فرما بوده و کارفرما محسوب نمی‌شوند. هر صنف منافع خاص خود را دارد و به‌صورت غیرقابل اجتنابی منحصر در بازارهای خرد و در تعامل با مدیران شهری هستند. بر همین اساس پیگیری منافع این گروه متکثر و بزرگ بسیار دشوارتر از دو گروه دیگر است.

نحوه نمایندگی

عضویت در هر سه تشکل فراگیر کارفرمایی در ایران اجباری است. اما اتاق بازرگانی، صنایع، معاون و کشاورزی علاوه بر عضویت اجباری افراد دارای کارت بازرگانی، عضویت سایر افرادی که دارای مجوز کسب‌وکار بوده و شرکت ثبتی داشته باشند را قبول کرده و نمایندگی می‌کند. اما بررسی آماری اعضای اتاق تهران نشان می‌دهد که افراد فاقد کارت بازرگانی عضو در آن کمتر از ۱۵ درصد اعضا را تشکیل می‌دهد. از مجموع ۱۵۱۳۵ حق رأی در اتاق تهران در دوره نهم، ۱۲۳۵۶ شخص حقیقی و حقوقی دارای کارت بازرگانی هستند و بنابراین می‌توان ادعا کرد که مجموعه اتاق بازرگانی نمایندگی کننده گروه خاصی از فعالان اقتصادی است.

البته اتاق بازرگانی، صنایع، معادن و کشاورزی ایران در مجمع نمایندگان خود از اتحادیه‌های سراسری نیز عضو دارد، یعنی علاوه بر افرادی که از طرف اتاق‌های شهرستان برای نمایندگی در اتاق ایران معرفی می‌شوند، هر یک از اتحادیه‌ها نیز یک عضو در مجمع نمایندگان دارند.

۱. برای مطالعه بیشتر تشکل‌های کارفرمایی در اتریش رک تراکسلر، فرانتس و هومر، گرهارد (۱۳۹۷)، انجمن‌های کارفرمایی، اندازه بنگاه‌ها و حکمرانی. ترجمه حمیدرضا پیش بهار، تهران: نشر شیرازه.

ساختار نمایندگی در این اتاق‌ها اساساً سلسله‌مراتبی بوده و از اتحادیه‌ها آغاز شده و تا اتاق ملی بالا می‌رود. مبنای نمایندگی نیز استفاده از رکن نمایندگی است که در هر اتاق با نام خاص خود همچون «هیئت نمایندگان»، «مجمع عمومی» و «نمایندگان» شناخته می‌شود. باین‌حال یک تفاوت کلی میان اتاق بازرگانی با دو اتاق دیگر وجود دارد که در ادامه به آن پرداخته خواهد شد.

اتاق بازرگانی متشکل از ۳۴ اتاق شهرستان است که هرکدام از آن‌ها بین ۱۵ تا ۴۵ (برای تهران ۶۰ نفر) نماینده در هیئت نمایندگان دارد. بسته به تعداد اعضای هر اتاق تعداد هیئت نمایندگان مشخص می‌شود. به‌عبارت‌دیگر اعضای اتاق‌ها از طریق رأی دادن به افرادی آن‌ها را نماینده خود در اتاق کرده و آنان نیز هیئت‌رئیس را انتخاب می‌کنند. هرکدام از اتاق‌ها بسته به تعداد اعضایش تعدادی از هیئت‌نمایندگان را به اتاق ایران معرفی می‌کنند که هیئت‌نمایندگان اتاق ایران را تشکیل می‌دهند. بنابراین دو سطح نمایندگی در اتاق بازرگانی وجود دارد.

اما دو اتاق دیگر از سطح اتحادیه‌ها فرایند نمایندگی را آغاز می‌کنند. در اتاق اصناف، مشاغل همگن اتحادیه‌های صنفی را در شهرستان خود ایجاد می‌کنند. روسای هر اتحادیه به‌عنوان نمایندگان اتاق اصناف شهرستان هستند که هیئت‌رئیس را انتخاب می‌کنند. نمایندگان اتاق اصناف ایران نیز متشکل از نماینده هیئت‌رئیس اتاق‌های شهرستان هستند. درباره اتاق تعاون نیز به همین شکل است. اتحادیه‌تعاونی‌های همگن در هر شهرستان نماینده خود را به اتاق تعاون شهرستان معرفی کرده و مجمع عمومی اتاق شهرستان ایجاد می‌شود. اتاق تعاون مرکز استان نیز متشکل از نمایندگان معرفی‌شده توسط اتاق شهرستان است. درنهایت روسای اتاق تعاون هر استان و اتحادیه‌های سراسری به‌عنوان مجمع عمومی اتاق تعاون ایران شناخته می‌شوند.

اتاق بازرگانی، صنایع، معادن و کشاورزی ایران با توجه به نفوذ خود در سطح سیاست‌گذاری عملاً نمایندگی تمام فعالان اقتصادی ایران را برعهده گرفته است، اما آن‌چنانکه از توزیع اعضای آن برمی‌آید نمی‌توان آن را نماینده تمام فعالان اقتصادی خواند و تنها کسب‌وکارهای بزرگ با بازار محلی و خارجی (و یا حداقل تأمین منابع از همکاران خارجی خود) را نمایندگی می‌کند.

اما اتاق اصناف ایران با تکیه بر عضویت اجباری ۲ میلیون ۳۶۳ هزار کسب‌وکار پر دامنه‌ترین اعضا در میان تشکل‌های فراگیر را داشته و با توجه به عضویت اجباری آن‌ها از مسیر اتحادیه تا اتاق اصناف ایران، می‌تواند نماینده بخش عمده فعالان اقتصادی ایران باشد.

باین‌حال برای ارزیابی میزان نمایندگی هرکدام از این تشکل‌ها باید نحوه انتخابات و مشارکت اعضا در انتخابات آن را موردبررسی قرار داد. با در نظر گرفتن مشارکت در انتخابات نوع تحلیل به‌طور قابل‌توجهی تغییر خواهد کرد. ارزیابی‌های مقدماتی نشان می‌دهد که از منظر میزان مشارکت در انتخابات، اتاق بازرگانی با حدود ۳۳ درصد مشارکت در آخرین دوره انتخاب هیئت‌نمایندگان حداقلی از نمایندگی اعضای خود را دارا است.

البته باید به این نکته توجه داشت که بررسی وضعیت مشارکت اعضای اتاق بازرگانی با توجه به اینکه تعداد اتاق‌های شهرستان آن محدود بوده و به‌صورت سراسری برگزار می‌شود بسیار ساده‌تر از ارزیابی مشارکت دو تشکل دیگر است.

چرا که انتخابات پایه اتاق تعاون و اتاق اصناف مبتنی بر انتخابات اتحادیه‌ها است که به صورت انفرادی با تفاوت زمانی برگزار می‌شود. با این حال به لحاظ قانونی می‌توان اطمینان داشت که در اتاق اصناف حداقل ۲۵ درصد از تمام اعضای اتحادیه‌ها در فرایند انتخابات مشارکت دارند (به این دلیل که در انتخابات اتحادیه‌های صنفی در دور اول با یک سوم اعضا و در صورت عدم تحقق در دور دوم با یک چهارم اعضا رسمیت می‌یابد).

به عنوان نمونه در انتخابات اتحادیه پوشاک تهران در سال ۹۶ از مجموع ۲۰ هزار عضو این اتحادیه ۷۲۳۰ رأی مأخوذه در انتخابات وجود داشت. این رقم برای اتحادیه مشاوران املاک تهران با مجموع حدود ۱۱ هزار عضو بالغ بر ۲۹۲۱ رأی بوده است. بنابراین می‌توان اطمینان داشت که حداقل بین ۲۵ تا ۳۰ درصد اعضای تمام اتحادیه‌ها در انتخابات مشارکت داشته و اعضای حاضر در مجامع حداقلی از قدرت نمایندگی را برخوردار هستند. با این حال اطلاعات دقیقی از انتخابات اتحادیه‌ها و اتاق تعاون شهرستان‌ها وجود ندارد و درباره اتاق تعاون نمی‌توان با اطمینان سخن گفت.

در جدول زیر سه تشکل کارفرمایی فراگیر در اقتصاد ایران از ابعاد مختلف همچون هدف، وظایف، نحوه نمایندگی، تعداد اعضا، ساختار تشکیلاتی و مشابه آن مورد مقایسه قرار گرفته است.

اتاق اصناف	اتاق تعاون	اتاق بازرگانی	هدف
تقویت مبانی نظام صنفی، ساماندهی اصناف کشور، مشارکت در سیاست‌گذاری و مدیریت مسائل مربوط به اصناف.	رشد بخش تعاونی، بهبود فضای کسب‌وکار، عدالت اجتماعی، ایجاد اشتغال، کمک به اجرای اصل ۴۴، جذب منابع و توسعه صادرات، ساماندهی و هماهنگی تعاونی‌ها	فراهم آوردن موجبات رشد و توسعه، تبادل افکار میان مدیران صنعتی و معنی و بازرگانی و کشاورزی	
ابلاغ دستورالعمل‌های شورای عالی نظارت به اتاق‌های شهرستان، ارائه نظر مشورتی در امور صنفی به وزارت صمت و سایر ساماندهی امور مربوط به اصناف و مشارکت در تنظیم بازار، نظارت بر عملکرد اتاق‌های شهرستان.	انجام کلیه وظایف اتاق ایران در حوزه تعاونی، مشارکت در برنامه‌ریزی برای توسعه بخش تعاونی، ارائه خدمات به بخش تعاونی، همکاری با وزارت تعاون، ایجاد پیوند بین تعاونی‌ها، ارائه خدمات تجارت بین‌المللی، نمایندگی غیردولتی بخش تعاون در اتحادیه بین‌المللی تعاون، ارائه نظر مشورتی به قوای سه‌گانه در مورد طرح‌ها، لوایح و غیره، ایجاد و اداره مرکز آمار، وظایف مقرر در قانون سیاست‌های کلی اصل ۴۴، اجرای وظایف قانون بهبود فضای کسب‌وکار، صدور کارت عضویت و کارت بازرگانی برای بخش تعاونی، تشکیل مرکز داوری	ایجاد هماهنگی میان بازرگانان، نظر مشورتی درباره لوایح و طرح‌ها، همکاری با دستگاه‌های اجرایی برای اجرای قوانین مرتبط به اتاق‌ها، ارتباط با اتاق‌های سایر کشورها و تشکیل اتاق مشترک، شناسایی بازار صادراتی، تشویق به سرمایه‌گذاری در کالاهای دارای مزیت رقابتی، تشکیل مرکز داوری، ایجاد و اداره مرکز آمار	وظایف

اتاق اصناف	اتاق تعاون	اتاق بازرگانی	
<p>صدور، تمدید و ابطال پروانه کسب، تنظیم بازار و نظارت بر قیمت‌ها، نظارت بر اجرای مقررات فنی، بهداشتی، ایمنی، انتظامی و غیره، اجرای مصوبات هیئت عالی نظارت، تنظیم ساعت کار و ایام تعطیل، تشکیل واحد بازرسی برای بررسی شکایات، وصول مالیات، عوارض و هزینه خدمات به نمایندگی از دستگاه‌های اجرایی (در صورت تفاهم).</p>	<p>مرکز داوری، مجوز فعالیت تعاونی، ایجاد و اداره مرکز آمار،</p>	<p>مرکز داوری، صدور کارت بازرگانی، ایجاد و اداره مرکز آمار</p>	<p>وظایف تصدی‌گری (و حاکمیتی)</p>
<p>شورای عالی استاندارد، آموزش و تربیت فنی، حرفه‌ای و مهارتی و شورای گفتگو</p>	<p>شورای عالی رقابت، استاندارد، اجرای سیاست‌های کلی اصل ۴۴ قانون اساسی - شورای عالی بورس - شورای عالی آموزش و تربیت فنی، حرفه‌ای و مهارتی - شورای پول و اعتبار - شورای گفتگو</p>	<p>عضویت در ۹۶ نهاد از جمله شوراها، عالی رقابت، بیمه، استاندارد، توسعه صادرات غیرنفتی، اجرای سیاست‌های کلی اصل ۴۴ قانون اساسی، معادن، بورس، آموزش و تربیت فنی، حرفه‌ای و مهارتی، شورای پول و اعتبار، شورای گفتگو</p>	<p>مشارکت در شوراهای عالی</p>
<p>اجباری (تمامی حرف عضو اتحادیه‌ها می‌شوند و برای انجام مفاد قانون و دریافت پروانه فعالیت عضویتشان ضروری است)</p>	<p>اجباری (تمام تعاونی‌ها موظف به دریافت گواهی فعالیت هستند)</p>	<p>مختلط (تمام کسانی که نیازمند کارت بازرگانی هستند به صورت اجباری عضو اتاق نیز هستند، اما سایر کسب‌وکارها نیز می‌توانند عضو شوند)</p>	<p>نحوه عضوگیری</p>
<p>تمام اعضای حرف همگن در شهرستان اتحادیه تشکیل می‌دهند. روسای اتحادیه (که منتخب اعضا هستند) اتاق اصناف شهرستان را تشکیل می‌دهند. اتاق اصناف ایران نیز متشکل از نمایندگان هیئت‌رئیس اتاق‌های شهرستان است.</p>	<p>از هر اتاق استانی و اتحادیه یک نماینده در مجمع عمومی اتاق ایران حضور دارد.</p>	<p>هیئت نمایندگان منتخب اتاق شهرستان به اتاق ایران معرفی می‌شوند. همچنین از هر اتحادیه نیز نماینده‌ای در اتاق ایران حضور دارد. (نماینده در اتاق ایران قائم به فرد است). با توجه به اینکه نمایندگی در هیئت نمایندگان منوط به داشتن کارت بازرگانی است، اساساً این نهاد این گروه را نمایندگی می‌کند.</p>	<p>نحوه نمایندگی</p>

انتخابات	اتاق بازرگانی	اتاق تعاون	اتاق اصناف
انتخابات	نرخ مشارکت در انتخابات تعیین هیئت نمایندگان در تهران برای دوره نهم برابر ۲۲/۵۷ درصد بود. باین حال با فرض اینکه تعداد کل اعضای اتاق‌ها حدود ۵۰ هزار نفر باشند، نرخ مشارکت در آخرین انتخابات ۳۳ درصد بوده است. در انتخاب هیئت‌رئیس از مجموع ۵۰۴ نفر مجمع نمایندگان ۴۴۸ نفر مشارکت کرده‌اند. علاوه بر این در انتخابات مجمع نمایندگان برای ۵۳۵ کرسی، بالغ بر ۱۵۴۷ نفر کاندید شده‌اند.	-	برای رسمیت یافتن انتخابات در اول یک‌سوم اعضای اتحادیه و در دور دوم یک‌چهارم اعضا باید حاضر باشند. در سطح اتاق شهرستان نیز جلسات (از جمله انتخاب هیئت ریس) با دوسوم اعضا رسمیت می‌یابد. تعداد نمایندگان اتاق ایران حدوداً ۳۰۰ نفر است که آخرین انتخابات هیئت‌رئیس آن با ۱۴۴ نفر انجام شد.
ساختار تشکیلاتی	اتاق‌ها در سطح استان هستند، حداقل تعداد اعضا برای تشکیل اتاق ۲۵ عضو است. حداقل تعداد هیئت نمایندگان استان ۱۵ نفر است و به تناسب اعضا چند نفر از هیئت نمایندگان خود را برای هیئت نمایندگی در اتاق تهران معرفی می‌کند. اتاق بازرگانی در سطح کشور ۳۴ اتاق دارد.	اتاق‌های شهرستان و استان دارای شخصیت مستقل از اتاق ایران هستند. باین حال، اتاق ایران مسئول هماهنگی اتاق‌های استانی است. مجمع عمومی اتاق ایران متشکل از نمایندگان اتاق‌های استان‌ها و اتحادیه‌ها است. تأسیس اتاق تعاون شهرستان به پیشنهاد اتاق تعاون استان و تأیید اتاق تعاون ایران است.	اتحادیه‌های همگن در شهرستان‌ها (حداقل ۵۰ عضو در کوچک‌ترین شهرها) تشکیل می‌شوند. هرکدام از اتحادیه‌ها و اتاق‌ها شخصیت مستقل دارند. در صورت نبود حداقل تعداد برای تشکیل اتحادیه، اتاق شهرستان مسئولیت‌های مربوط به اتحادیه را بر عهده می‌گیرد. و همچنین احتمال تشکیل اتحادیه در سطح استانی برای این موارد وجود دارد. ۴۵۰ اتاق شهرستان و ۷۲۱۸ اتحادیه اتصال نمایندگان را به مهم ایجاد می‌کند.
ارکان تشکیلاتی	مشتمل بر شورای عالی نظارت، هیئت نمایندگان و هیئت‌رئیس و مدیرعامل است.	مشتمل بر مجمع عمومی، هیئت ریس و مدیرعامل است.	نمایندگان، هیئت‌رئیس، شورای عالی نظارت
سطح مداخله دولت	شورای عالی نظارت متشکل از وزرای دولت هستند، همچنین ۲۰ نفر از اعضای اتاق تهران (که در اتاق ایران نیز حضور دارند) نمایندگان دولتی هستند.	عضویت یکی از اعضای هیئت بازرسی اتاق تعاون به انتخاب وزارت تعاون	کمیسیون نظارت در سطح استان و شهرستان و شورای عالی نظارت در سطح اتاق ایران و یک نفر در هیئت‌رئیس

اتاق اصناف	اتاق تعاون	اتاق بازرگانی	
مبتنی بر حق عضویت خودکفا و مبتنی بر حق عضویت	مبتنی بر حق عضویت و بخشی از مالیات (سه در هزار) افراد دارای کارت بازرگانی از اتاق تعاون.	مبتنی بر حق عضویت و بخشی از مالیات (سه در هزار) افراد دارای کارت بازرگانی و تمامی اعضای اتاق (چهار در هزار) پس از کسر مالیات.	نحوه تأمین مالی
ارائه خدمات و نمایندگی برای تمام اعضا (که شامل تمام اصناف و گروه‌های شغلی می‌شود)	خدمات برای اعضا و نمایندگی برای تمام تعاونی‌ها	خدمات و نمایندگی برای اعضا (با توجه به اینکه اکثر اعضای اتاق دارای کارت بازرگانی هستند و نمایندگی اتاق نیز متکی بر همین گروه است، اساساً نمایندگی تمام کمال همین بخش را بر عهده دارند.)	سطح تأثیر
-	آموزش، مشاوره حقوقی،	مشاوره راه‌اندازی کسب‌وکار، تأمین اجتماعی، مالیاتی، بانکی و غیره، خدمات تأسیس شرکت، اخذ کد اقتصادی و غیره، دوره‌های آموزشی،	خدمات
۲ میلیون ۳۶۳ هزار کسب‌وکار دارای مجوز کسب (عوض اتحادیه)	۱۴۷۹۵ تعاونی (۲۲۰ هزار عضو) ^۱	۵۰ هزار عضو حقیقی و حقوقی	تعداد اعضا

۱. تعداد تعاونی‌های فعال ثبت شده در وزارت تعاون بر اساس آمار سال ۱۳۹۵.

تعامل با دولت

اگرچه هدف اتاق‌های بازرگانی صرفاً تعامل با دولت و مشارکت در سیاست‌گذاری عمومی نیست، اما مسلماً در تمام کشورهای جهان همکاری با دولت و تأثیرگذاری بر سیاست عمومی یکی از اهداف و نقش‌های اصلی اتاق‌ها است.

در نظام‌هایی که چانه‌زنی جمعی به رسمیت شناخته شده است و بخش عمده‌ای از سیاست‌های مربوط به بازار کار از طریق چانه‌زنی میان تشکل‌های کارگری و کارفرمایی به ثمر می‌نشیند، نحوه تعاملات رسمی‌تر و در قالب چارچوب‌های کلاسیک بازار کار پیش می‌رود. با این حال، در این نظام‌ها نیز پیگیری منافع بازار کالای اتاق‌ها و کنفدراسیون‌ها از طریق تعاملات مستقیم با دولت پیش می‌رود. از طرف دیگر در کشورهای با نظام تشکل‌گرا، مانند آلمان، بخش عمده‌ای از کنشگری‌های تشکل‌های کارفرمایی از طریق عضویت در نهادها و شوراهای سطوح میانی و ملی انجام می‌شود.^۱ اگرچه ساختار حکمرانی ایران را نمی‌توان تشکل‌گرا معرفی کرد، اما به لحاظ نقشی می‌توان ادعا کرد بیشترین نقش اتاق‌های ایران از مسیر عضویت در شوراهای عالی و نهادهای مشابه آن در سطوح ملی و محلی اتفاق می‌افتد.

عضویت در شوراهای عالی و سایر نهادها

بخش عمده تأثیرگذاری اتاق‌های سه‌گانه در فرایند سیاست‌گذاری از میسر عضویت این اتاق‌ها در شوراهای عالی و سایر نهادهای دولتی می‌گذرد. برای نمونه اتاق بازرگانی در ۹۶ نهاد از جمله شوراهای عالی رقابت، بیمه، استاندارد، توسعه صادرات غیرنفتی، اجرای سیاست‌های کلی اصل ۴۴ قانون اساسی، معادن، بورس، آموزش و تربیت فنی، حرفه‌ای و مهارتی و شورای پول و اعتبار عضو است. دو اتاق دیگر نیز آنچنان که در جدول بخش قبل آمده است در بخش عمده‌ای از این نهادها عضو هستند. این عضویت علاوه بر اینکه امکان تأثیرگذاری مستقیم از طریق حق رأی را برای این اتاق‌ها فراهم می‌کند، اما نقش مهم‌تر آن اطلاع از سیاست‌های پیشنهادی، امکان اظهارنظر درباره آن‌ها و رساندن صدای اعضای اتاق به نمایندگان دولتی است.

این شبکه بزرگ از نهادها که هرکدام از اتاق‌ها در آن عضویت دارند امکان لابی‌گری برای تغییر نظر نمایندگان مختلف بخش دولتی و همچنین ایجاد فضا برای در دستور کار قرار گرفتن موضوعات موردعلاقه اتاق‌ها را فراهم می‌کند.

اتاق‌های سه‌گانه از مجموع ۵۱ شورای عالی موجود در ایران، در ۱۰ شورای عالی دارای عضویت هستند (به ترتیب اتاق بازرگانی در هر ۱۰ شورا، اتاق تعاون در ۷ شورا و اتاق اصناف در ۲ شورا). البته در این میان عضویت اتاق‌ها در شورای عالی آموزش و تربیت فنی، حرفه‌ای و مهارتی بدون حق رأی است. بر اساس بررسی قوانین ایجاد این شوراهای، عضویت اتاق‌ها در این شوراهای اکثریاً مربوط به قانون مرجع آن شوراهای و یا بازنگری‌های اساسی در آن قانون است.^۲ در این میان

۱. برای نمونه ر.ک.: تراکسلر، فرانتس و هومر، گراهارد (۱۳۹۷)، انجمن‌های کارفرمایی، اندازه بنگاه‌ها و حکمرانی یک رویکرد تطبیقی - تحلیلی. ترجمه حمیدرضا پیش‌بهار، تهران: نشر شیرازه.

۲. برای مثال بر اساس قانون تأسیس بورس اوراق بهادار در سال ۱۳۴۵، اتاق بازرگانی تهران و اتاق صنایع و معادن (که سه سال بعد با یکدیگر ادغام شدند) عضو شورای بورس بودند. در سال ۱۳۸۴ قانون بازار اوراق بهادار جمهوری اسلامی ایران به تصویب مجلس شورای اسلامی رسید. بر اساس این قانون اتاق بازرگانی، صنایع، معادن و کشاورزی ایران و اتاق تعاون ایران به عنوان اعضای شورای عالی بورس معرفی شدند.

برخی استثنائات نیز وجود دارد. برای مثال اتاق تعاون ایران بر اساس ماده ۸۹ قانون برنامه پنجم توسعه به عضویت شورای پول و اعتبار درآمد.

لازم به ذکر است با احتساب عضویت تشکل‌های تخصصی و داوطلبانه (کارفرمایی و غیرکارفرمایی) در این شوراها نرخ شوراهایی که سازمان‌های جامعه مدنی در آن عضو هستند به ۳۰ درصد می‌رسد که شامل ۱۵ شورای عالی می‌شود. در برخی از این شوراها تشکل‌هایی همچون انجمن‌های علمی کشور، کانون عالی انجمن صنفی کارفرمایان، کانون عالی شورای اسلامی کار، جامعه مهندسان نقشه‌بردار، سازمان نظام مهندسی، انجمن مهندسان سازمان نظام مهندسی و مشابه آن عضو هستند.

این عضویت‌ها امکانات فراوانی را در اختیار اتاق‌ها قرار می‌دهد. برای مثال در صورت تقاضای سه نفر از اعضای شورای پول و اعتبار، جلسه شورا در خصوص موضوع مورد نظر اعضای متقاضی تشکیل شورا برگزار خواهد شد. بنابراین در صورتی که روسای اتاق تعاون و بازرگانی بتوانند رأی یک عضو دیگر (مثلا وزیر صمت) را به دست آورند، آنگاه می‌توانند جلسه شورای پول و اعتبار را با موضوع خاص بخش خصوصی کشور تشکیل داده و در صورت ضرورت به رأی بگذارند.

شکل ۱- نسبت شوراهای عالی کشور که اتاق‌های سه‌گانه عضو آن هستند به کل شوراهای عالی

باید توجه داشت که در این بخش تنها وضعیت عضویت اتاق‌ها در شوراهای عالی مورد بررسی قرار گرفت. اتاق‌های بازرگانی، صنایع، معادن و کشاورزی، اتاق اصناف و اتاق تعاون در مجموعه گسترده دیگری از شوراهای بخشی و محلی عضو هستند. از جمله این موارد می‌توان به عضویت اتاق بازرگانی در سازمان توسعه صادرات ایران، صندوق توسعه ملی، کمیسیون تعیین ضرایب مالیاتی و غیره اشاره کرد. در سطوح بخشی‌تر عضویت در شوراهای حل اختلاف کار، شوراهای تشخیص مطالبات سازمان تأمین اجتماعی و غیره را نیز باید اضافه کرد. اتاق اصناف نیز بر اساس قانون تأسیس خود نمایندگانی در اداره‌های امور مالیاتی، هیئت‌های حل اختلاف مالیاتی و غیره دارد.

شورای گفتگو دولت و بخش خصوصی

همچنین تأسیس شورای گفتگوی دولت و بخش خصوصی در سال ۱۳۸۹ امکان قابل توجه دیگری در اختیار اتاق‌های سه‌گانه قرار داد. هر سه اتاق بازرگانی، صنایع، معادن و کشاورزی ایران، اتاق اصناف ایران و اتاق تعاون ایران و ۸ نفر از نمایندگان شرکت‌های برتر بخش خصوصی و تعاونی به همراه نمایندگان ۱۱ دستگاه دولتی، ۴ کمیسیون مجلس شورای اسلامی و ۲ نماینده از قوه قضاییه عضو این نهاد هستند. این نهاد بر اساس قانون بهبود مستمر محیط کسب‌وکار در سال ۱۳۹۰ به یک نهاد قانونی فرا قوه‌ای تبدیل شد و تا پایان سال ۱۳۹۹ بالغ بر ۱۰۳ جلسه در سطح ملی تشکیل داده است (کمیته حمایت از کسب‌وکار، ۱۳۹۹).

نکته مهم درباره شورای گفتگو آن است که بر اساس ماده ۱۲ قانون احکام دائمی برنامه‌های توسعه مصوبه شورا باید ظرف مدت ۳۰ روز در دستور کار هیئت دولت قرار گیرد. آن چنانکه ادعا می‌شود این شورا تاکنون توانسته است:

- کاهش دوره زمان حسابرسی تأمین اجتماعی از کارفرمایان از ۱۰ سال به یک سال؛
- تمدید مهلت رفع تعهد ارزی و استفاده از معافیت مالیاتی صادرکنندگان در چندین نوبت؛
- حذف الزام ارائه مفاصاحساب مالیاتی برای صدور تا تمدید ضمانت‌نامه‌های بانکی و گشایش اسناد اعتباری؛
- مستثنی شدن کالاهای اساسی از وصول مالیات علی‌الحساب واردات قطعی کالا به میزان ۴ درصد ارزش گمرکی؛
- و موارد دیگر.

اگرچه حتی در این شورا نیز بیشتر اعضا دولتی و حاکمیتی هستند، اما این نکته ضروری است که دستور کار توسط اعضای بخش خصوصی و در کمیسیون‌ها تهیه می‌شود.

برگزاری نشست‌های مشترک

بخش دیگر تأثیرگذاری این شوراها بر فرایند سیاست‌گذاری از سمت آن‌ها به‌عنوان مشاوران سه قوه ناشی می‌شود. با توجه به اینکه هر سه این اتاق‌ها در قانون تأسیس خود به‌عنوان مشاور سه قوه در نظر گرفته شده‌اند، امکان برگزاری نشست‌های متعدد با مسئولان سه قوه را دارند. بنابراین، در صورت جستجوی فعالیت این اتاق‌ها بیشترین مورد مشاهده شده برگزاری نشست‌های مشترک با مسئولان دولتی است. هدف عمده این نشست‌ها انتقال نظر اعضای این اتاق‌ها و منافعشان به بخش دولتی و تلاش برای حل مشکلات بخش خصوصی در جهت دستیابی به توسعه است. البته

نباید سیاست‌های کلی کشور در طول دهه گذشته را در این مورد نادیده گرفت. رشد اقتصادی، ایجاد اشتغال و افزایش تولید سیاست اصلی حکومت در طول دهه گذشته بوده است و همین موضوع امکان تعاملات فزاینده میان بخش خصوصی و دولت را پدیده آورده است.

عقد تفاهم‌نامه

شیوه دیگر تعامل اتاق‌های سه‌گانه با بخش دولتی از مسیر عقد تفاهم‌نامه‌های همکاری است. این تفاهم‌نامه‌ها که اغلب میان این اتاق‌ها و دستگاه‌های دولتی منعقد می‌شود، باهدف حل مسائل خاص و یا دستیابی به اهداف مشخص است. البته در میزان کارایی این تفاهم‌نامه‌ها ابهامات فراوانی وجود دارد.

درنهایت باید اشاره کرد که به نظر می‌آید نحوه اصلی تأثیرگذاری اتاق‌های سه‌گانه در فرایند سیاست‌گذاری مبتنی بر ایجاد شبکه‌ای از ارتباطات گسترده در سطح نظام حکمرانی است. این ارتباطات که از طریق عضویت‌های متعدد در نهادها، برگزاری نشست‌ها و ایجاد کارگروه‌ها و عقد تفاهم‌نامه‌ها فراهم می‌شود امکان ایجاد ائتلاف میان بخش‌های دولتی و اتاق‌ها را برای نیل به اهداف خود را ایجاد می‌کند.

البته لازم به ذکر است با توجه به پرقدرد شدن نهاد اتاق بازرگانی، برخی اوقات صرف پیشنهادهای این اتاق‌ها موردتوجه نهادهای سیاست‌گذار قرار گرفته و به آن واکنش نشان می‌دهند. به‌عنوان یک نمونه، مرکز پژوهش‌های مجلس در گزارش کارشناسی شماره ۶۰۶۱ به بررسی پیشنهاد اتاق بازرگانی تبریز در خصوص کاهش نرخ بهره پرداخته است. درنهایت به سطح تأثیرگذاری هرکدام از این اتاق‌ها به‌صورت جدا نیز باید توجه کرد. اتاق بازرگانی به‌عنوان اصلی‌ترین نهاد بخش خصوصی در سطح ملی و در تمام امور دست به نمایندگی اعضای خود زده و تأثیر قابل‌توجهی نیز دارد، آن‌چنان‌که دبیرخانه شورای گفتگو نیز در این اتاق قرار داشته و می‌تواند بیشترین بهره را از این امکان ببرد. اتاق تعاون حوزه عمده تأثیرگذاری خود را در بخش تعاونی‌ها متمرکز کرده و تمام اخبار منتشرشده نیز در این حوزه است. اتاق اصناف نیز اگرچه در سطح ملی و به‌خصوص در ستاد تنظیم بازار نقش پراهمیتی دارد، اما با توجه به محلی بودن منافع اصناف، تأثیرگذاری عمده آن‌ها در سطح شهرستان‌ها است.

نتیجه

آنچنانکه ارزیابی این گزارش نشان می‌دهد برخلاف بسیاری از کشورها تشکل‌های فراگیر کارفرمایی در ایران لزوماً نقش پررنگ‌تری از تشکل‌های تخصصی ندارند، بلکه در بسیاری از موارد اقتدار تشکل‌های تخصصی بسیار بیشتر از تشکل‌های فراگیر است. با این حال تردیدی نیست که حوزه نفوذ تشکل‌های تخصصی محدود به حوزه حرفه‌ای تحت پوشش آن است.

در حوزه تشکل‌های فراگیر اصلی‌ترین تشکل‌های مستقر در ایران اتاق‌های سه‌گانه هستند. این اتاق‌ها شامل اتاق بازرگانی، صنایع، معادن و کشاورزی ایران، اتاق اصناف ایران و اتاق تعاون ایران است. تمام این اتاق‌ها ساختار سلسله‌مراتبی داشته و از سطح محلی تا ملی را پوشش می‌دهند. البته میزان محلی بودن اتاق تعاون و اتاق اصناف نسبت به اتاق بازرگانی بسیار بیشتر است.

همانند سایر کشورهای دیگر تشکل‌های فراگیر در ایران تقسیم وظیفه کرده‌اند. اتاق بازرگانی نمایندگی صنایع بزرگ و تجارت‌هایی با بازار فراملی را هدف قرار داده است، اما در عمل به‌عنوان نماینده کل فعالان اقتصادی خود را به دولت شناسانده است. اتاق اصناف نمایندگی مشاغل پیشه‌وری و سنتی را بر عهده دارد و حوزه نفوذ خاص خود بخصوص در سطح شهرستان‌ها را دنبال می‌کند. اتاق تعاون نیز نمایندگی تمام انواع تعاونی‌های کشور را بر عهده دارد. به لحاظ ریشه‌ای اتاق بازرگانی ایران و اتاق اصناف دارای ریشه‌های عمیق‌تری هستند و به همین دلیل نیز اگرچه در مفاد قانونی اتاق تعاون پس از اتاق بازرگانی قرار می‌گیرد، اما به نظر می‌آید پس از اتاق بازرگانی، اتاق اصناف نفوذ بیشتری در نظام حکمرانی کشور دارد.

عضویت در هر سه تشکل اجباری است و هرکدام از این تشکل‌ها بخشی از فعالان اقتصادی را مجبور به عضویت می‌کنند، اما اتاق بازرگانی علاوه بر عضویت اجباری افراد دارای کارت بازرگانی سایر علاقه‌مندان دارای شرکت ثبت‌شده را نیز به عضویت می‌پذیرد. علاوه بر این، عضویت در اتاق‌ها مانعی برای عضویت در سایر اتاق‌ها نیست. یک تعاونی علاوه بر عضویت در اتاق تعاون می‌تواند عضو اتاق بازرگانی نیز باشد و این برای اصناف نیز صادق است.

نحوه تأثیرگذاری اتاق‌ها بر نظام حکمرانی نیز از چهار طریق عضویت در نهادهای حکمرانی، برگزاری نشست‌های مشترک بر مبنای شناسایی این اتاق‌ها به‌عنوان مشاور سه‌قوه، عقد تفاهم‌نامه‌های همکاری با تشکل‌های دولتی و درنهایت عضویت در شورای گفتگوی دولت و بخش خصوصی است. اگرچه هرکدام از این شیوه‌ها باعث ایجاد تأثیر خاص خود بر نظام حکمرانی می‌شود، اما به نظر می‌رسد عمده تأثیر این اتاق‌ها بر نظام حکمرانی از طریق ایجاد شبکه‌های گسترده ارتباطاتی با اجزای دستگاه‌های دولتی و ایجاد ائتلاف برای رسیدن به اهداف و مقاصد رخ می‌دهد. به‌طورکلی اتاق بازرگانی، صنایع، معادن و کشاورزی ایران را باید اصلی‌ترین تشکل فراگیر در ایران در نظر گرفت که رهبری سایر تشکل‌ها را نیز بر عهده دارد، اما در واقعیت این تشکل منافع گروه خاصی از فعالان اقتصادی را نمایندگی می‌کند.

منابع

- اتاق تعاون ایران (۱۳۹۳)، اساسنامه اتاق تعاون ایران. تهران: اتاق تعاون ایران.
- اتاق تعاون ایران (۱۳۹۷)، آیین‌نامه نحوه تشکیل و فعالیت اتاق‌های تعاون شهرستان و استان. تهران.
- بخش اقتصادی (۱۳۹۷)، پایان‌برگزاری انتخابات اتاق اصناف ایران. تهران: خبرگزاری صدا و سیما. مشاهده شده در ۱۴۰۰/۵/۲۹.
- پایگاه خبری اتاق بازرگانی، صنایع، معادن و کشاورزی، (۱۳۹۸)، غلامحسین شافعی رئیس پارلمان بخش خصوصی در دوره نهم شد. تهران. مشاهده شده در ۱۴۰۰/۵/۲۹.
- تراکسلر، فرانتس و هومر، گراهارد (۱۳۹۷)، انجمن‌های کارفرمایی، اندازه بنگاه‌ها و حکمرانی یک رویکرد تطبیقی - تحلیلی. ترجمه حمیدرضا پیش‌بهار، تهران: نشر شیرازه.
- دبیرخانه هیأت عالی نظارت بر سازمان‌های صنفی کشور، (۱۴۰۰)، نماگر آماری استان‌ها در تاریخ ۱۴۰۰/۵/۲۹. تهران.
- دفتر بررسی‌های اقتصادی (۱۳۸۲)، شکل‌گیری و تحول اتاق‌های بازرگانی و صنایع و معادن در جهان و ایران. تهران: مرکز پژوهش‌ها مجلس.
- دفتر بررسی‌های اقتصادی (۱۳۸۲)، نکاتی در خصوص پیشنهاد اتاق بازرگانی و صنایع و معادن شعبه تبریز در خصوص کاهش نرخ بهره. تهران: مرکز پژوهش‌های مجلس.
- دفتر مطالعات اقتصادی (۱۳۹۲)، الگوهای اصناف و اتاق بازرگانی در جهان. تهران: مرکز پژوهش‌های مجلس.
- دنیای اقتصاد (۱۳۹۷)، آنالیز آرای انتخابات اتاق بازرگانی. تهران. مشاهده شده در ۱۴۰۰/۵/۲۹.
- شورای عالی نظارت (۱۳۹۷)، آیین‌نامه تشکیل و نحوه فعالیت هیئت نمایندگان اتاق ایران و اتاق شهرستان. تهران: اتاق بازرگانی، صنایع، معادن و کشاورزی.
- عسگراولادی، اسدالله (۱۳۹۳)، اتاق بازرگانی نقش آفرین چگونه است؟. تهران: دنیای اقتصاد. مشاهده شده در تاریخ ۱۴۰۰/۵/۳۰
- فرهادی، مرتضی (۱۳۷۳)، فرهنگ یاریگری در ایران: درآمدی بر مردم‌شناسی و جامعه‌شناسی تعاون. تهران: مرکز نشر دانشگاهی.
- مجلس شورای اسلامی (۱۳۶۹)، قانون اتاق بازرگانی و صنایع و معادن جمهوری اسلامی ایران. تهران.
- مجلس شورای اسلامی (۱۳۷۰)، قانون بخش تعاونی اقتصاد جمهوری اسلامی ایران. تهران.
- مجلس شورای اسلامی (۱۳۹۲)، قانون نظام صنفی کشور (آخرین اصلاحات بر مبنای قانون سال ۱۳۸۲). تهران.
- مرکز توانمندسازی حاکمیت و جامعه (۱۳۹۹)، جهش تولید و تأمین اجتماعی. تهران: سازمان جهاد دانشگاهی تهران.

- کمیته حمایت از کسب‌وکار (۱۳۹۹)، شورای گفتگوی دولت و بخش خصوصی و کمیته حمایت از کسب‌وکار. تهران: اتاق بازرگانی، صنایع، معادن و کشاورزی ایران.
- شبکه کانون‌های تفکر ایران (۱۳۹۶)، نقدی به کارکردها و عملکرد اتاق بازرگانی، صنایع، معادن و کشاورزی ایران. تهران.
- Waarden, Frans Van (1992), Emergence and Development of Business Interest Associations. An Example from The Netherlands. Organization Study, Vol 13, No. 4, PP 521, 562.

درآمدی بر تشکلهای کارفرمایی فراگیر در ایران

پژوهشگر: سعید هراسانی

همکار: فرشته الهی

بنیانهای نظری - تاریخی توانمندسازی حاکمیت و جامعه - ۱۵

کد گزارش: ۱۸۰ - شماره مسلسل: ۱۴۰۰۲۸

مرکز توانمندسازی حاکمیت و جامعه جهاد دانشگاهی

